

Література:

1. Латигіна Н. Основні критерії, принципи та рівні здійснення демократії. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3(36). С. 81-91.
2. Форми демократії. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. 2017. Т. 3 : Загальна теорія права. С. 818.
3. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави. Х.: ФІНН, 2009. 216 с.

Оксана ВАЛІОН

*кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: АКСІОЛОГІЧНІ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ І ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Глобалізація сучасного світу, перехід до постіндустріального інформаційного суспільства, економіки знань та четвертої промислової революції актуалізують роль і значення новітніх цифрових технологій для забезпечення якості життя людей. Цифровізація зумовлює кардинальну трансформацію суспільного буття, адже змін зазнають усі його складові. Активне впровадження інновацій формує нову технологічну реальність, в якому потреба цифрового, віртуального середовища стає справжньою екзистенційною цінністю. Крім того, прискорення тренду на цифровізацію відбувається нині під впливом пандемії COVID-19, зумовлюючи необхідність розвитку цифрових технологій різних сфер життєдіяльності суспільства, – від освіти, яка перейшла у дистанційний формат, до електронного здійснення торговельних операцій, доставки продукції. У цьому контексті важливої ролі набувають питання цифрового контролю, гнучкості ринку праці, його адаптації до віддаленої роботи. Реальністю стає цифрова глобалізація, що зміцнює взаємозалежність світової спільноти, поглиблює міжнародний поділ праці. Отже, глобальні виклики сьогодення потребують здійснення державної політики, яка б враховувала ці зміни, адекватно і швидко на них реагувала.

Інноваційний шлях розвитку є одним із пріоритетів для Республіки Білорусь. Нині він великою мірою визначається цифровізаційною трансформацією економіки з метою підвищення її ефективності та конкурентоспроможності. Розвиток ІТ-індустрії, побудова ІТ-держави,

формування цифрової економіки є амбітними завданнями, що знайшли відображення у нормативно-правових документах Білорусі, втілюються у практичній площині.

Під цифровізацією розуміють культурні, організаційні та операційні зміни в організації, галузі чи екосистемі шляхом продуманої і поетапної інтеграції цифрових технологій, процесів та компетенцій на всіх рівнях [7, с. 100], тоді як цифрова трансформація економіки передбачає впровадження у всіх галузях інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення їх інновативності та конкурентоспроможності [8, с. 37].

Зазначимо, що цифрова економіка – новий феномен, що потребує аналізу і осмислення. Очевидним є те, що змінюється парадигма суспільного розвитку, в якій цифровий простір стає невід’ємною частиною людського життя. У зв’язку з цим, білоруська дослідниця А. Лузгина зазначає: «Якщо ще років 40–50 тому добробут тієї чи іншої держави здебільшого залежав від наявності природних ресурсів, то у ХХІ ст. особливу цінність набуває інформація та людський потенціал» [7, с. 100]. Відтак, формується технологічний уклад, де постають нові моделі виробництва, бізнесу, торгівлі, логістики, зайнятості, міжособистісної комунікації; змін зазнають традиційні ринки товарів, послуг і праці. Цифрова доба також формує нову систему цінностей, основними з яких виступають гнучкість, ініціативність, інноваційність, стандартизація, прозорість, швидкість передачі інформації тощо. Цифрові технології спрямовані на те, щоб полегшити життя людини за принципом «зручно – швидко – якісно».

Для Республіки Білорусь, у якій реалізується соціально орієнтована економічна політика, людський потенціал, його добробут і блага, є першочерговими завданнями. Тому цифровізація у Білорусі розглядається не лише як виклик, а й можливості для економічного зростання та підвищення рівня життя людей на основі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), модернізації традиційних секторів економіки та створення нових, що базуються на використанні інноваційно-наукоємних способів виробництва. Разом з тим, в умовах постіндустріальних змін іншого підходу у Білорусі вимагає соціальна політика, оскільки нова модель господарювання потребує значно менших людських ресурсів, а відтак зниження системи соціального захисту, що дозволить прискорити структурний перерозподіл трудових і фінансових ресурсів, спрямувати їх у приватний сектор та на розвиток економіки знань, відмовившись від надмірного патерналізму з боку держави. Крім того, як показали події літа – осені 2020 року, у Білорусі відбулася зміна

ціннісних орієнтацій, пріоритетом яких стала участь суспільства у формуванні основних векторів політики держави. Це закономірний процес формування нації, громадянського суспільства. У контексті нашого дослідження зауважимо, що в своїй діяльності нові соціальні групи у Білорусі активно використовують сучасні постіндустріальні інформаційно-цифрові технології.

Передумовами до цифровізації у Республіці Білорусь став перехід на інноваційний тип розвитку, що відбувався на початку 2000-х рр. Він був зумовлений трансформаційними процесами, що проходили на глобальному рівні, зокрема, зростанням ролі інновацій у світовій економіці, включенням економік окремих країн у міжнародні економічні зв'язки як елементів єдиного світового господарства.

Аналіз білоруської економічної моделі, її еволюції засвідчує розвиток науково-інноваційної діяльності у республіці, що передбачає підвищення ефективності наукових досягнень і розробок, зміцнення інформаційно-комунікаційного потенціалу країни, вдосконалення структури економіки на основі пріоритетного розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв, переходу на прискорену інформатизацію, цифрову трансформацію економіки держави. Ці аспекти відображені у програмах соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь до 2005 р., 2010, 2015, 2020 і 2025 рр., закріплені у Концепції Національної інноваційної системи (НІС) Білорусі, прийнятій у 2006 р., висвітлені у Державних програмах інноваційного розвитку (ДПІР) на 2007–2010 рр., 2011–2015 рр., 2016–2020 рр., 2021–2025 рр., а також задекларовані у стратегічних документах – Національна стратегія сталого розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 року (НССР-2020), НССР-2030 та НССР-2035 рр. Так, у НССР–2030 зазначено, що цілями сталого розвитку Білорусі на довгострокову перспективу, є наступні: забезпечення високих життєвих стандартів населення та умов для гармонійного розвитку особистості на основі переходу до високоефективної економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, при збереженні сприятливого навколишнього середовища для майбутніх поколінь [9, с. 21]. Вказані документи та їх реалізація сприяють формуванню інноваційного середовища для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що є необхідною умовою проведення цифровізації.

Поштовхом до цифрової трансформації економіки у Білорусі стало прийняття низки нормативно-правових актів, засадничими з яких стали наступні: Стратегія розвитку інформатизації у Республіці Білорусь на 2016-2022 роки (30 вересня 2015 р. №35), Державна програма розвитку

цифрової економіки та інформаційного суспільства на 2016–2020 роки (23 березня 2016 р. №235), Декрет №8 Президента РБ “Про розвиток цифрової економіки” (21 грудня 2017 р.), Державна програма “Цифровий розвиток Білорусі” на 2021-2025 роки (2 лютого 2021 р.). Аналізуючи їх, вкажемо на ключові концептуальні основи формування цифрового простору у Республіці Білорусь, мета якого полягає у вдосконаленні умов, що сприяють трансформації сфер людської діяльності під впливом ІКТ, включаючи формування цифрової економіки, розвиток інформаційного суспільства та вдосконалення електронного уряду Республіки Білорусь [12; 4]. У національному масштабі передбачено здійснення різноманітних заходів, спрямованих на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, сконцентрувавши їх на трьох основних напрямках: «Інформаційно-комунікаційна інфраструктура»; «Інфраструктура інформатизації»; «Цифрова трансформація» [4]. У Державній програмі «Цифровий розвиток Білорусі» на 2021–2025 роки закріплений курс на впровадження інформаційно-комунікаційних і провідних виробничих технологій у галузі економіки та сфери життєдіяльності суспільства, розширивши підпрограми цифровізації, зокрема, охопивши «цифровий розвиток державного управління», «регіональний цифровий розвиток», «інформаційну безпеку» та «цифрову довіру» [11, с. 5-6] тощо.

Головним інститутом цифрових перетворень у Білорусі слугує Парк високих технологій (ПВТ), заснований, згідно Декрету Президента Республіки Білорусь від 22 вересня 2005 р. № 12. Він зосередив провідних фахівців у галузі інформаційних технологій (ІТ), які розробляють складне програмне забезпечення, інформаційно-комунікаційні технології, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності білоруської економіки. ПВТ є каталізатором розвитку ІТ-сектору країни [7, с. 1].

Зауважимо, на території ПВТ діють положення Декрету №8 «Про розвиток цифрової економіки», який встановлює до 1 січня 2049 р. термін дії спеціального правового режиму Парку високих технологій зі збереженням принципу екстериторіальності, додатково надавши резидентам Парку право на здійснення в установленому порядку: освітньої діяльності в галузі інформаційно-комунікаційних технологій; діяльності у сфері кіберспорту, включаючи підготовку кіберспортивних команд, організацію та проведення змагань, організацію їх трансляцій; діяльності у сфері штучного інтелекту, створення систем безпілотного керування транспортними засобами; інші види діяльності [10]. Також резиденти ПВТ звільняються від низки податків, у тому числі податку на прибуток та податку на додану вартість. Крім того, документ передбачає умови для

впровадження в економіку Республіку Білорусь технології реєстру блоків транзакцій (блокчейн), інших технологій. Бачимо, що держава надає підтримку розвитку ПВТ, зокрема, та ІТ-сектору загалом, сприяючи активізації інноваційної діяльності, побудові цифрової економіки у Білорусі.

У результаті в 2020 р. частка Парку високих технологій у ВВП Білорусі перевищила 4%, при тому, що там працює близько 1,5% від усіх зайнятих у економіці країни. У 2020 р. обсяг експорту ПВТ досяг рекордних показників, склавши \$ 2 млрд. 735 млн. Нині ПВТ об'єднує 1021 компанію. Розробки спеціалістів із Білорусі користуються популярністю у світі. У список «The 2021 Global Outsourcing 100», складений Міжнародною асоціацією професіоналів у сфері аутсорсингу, потрапили резиденти ПВТ A1QA (ЗАТ «Технології якості»), Itransition (ЗАТ «Ітранзішен») і SolbegSoft (ТОВ «СолбегСофт») [2]. Крім того, мобільні додатки, створені резидентами білоруського Парку високих технологій, використовує понад мільярд людей більш ніж у 190 країнах світу. Серед них – Viber, MSQRD, MAPS.ME, Flo і багато інших [5].

Позитивний вплив на розвиток інноваційно-технологічної діяльності у Білорусі має діяльність інших технопарків. З 2012 р. у республіці функціонує китайсько-білоруський індустріальний парк «Великий камінь» як особлива економічна зона, де працюють високотехнологічні та інноваційні підприємства, продукція яких є експортоорієнтованою. В цілому у республіці на 2019 рік нараховувалося 16 технопарків, основними напрямками діяльності яких є високотехнологічні розробки у галузях: приладобудування, машинобудування, електроніки, оптики і лазерних технологій, енергетики та енергозбереження, інформаційних технологій, програмного забезпечення, медицини, фармацевтики, виробництва медичного обладнання, біо- і нанотехнологій [6, с. 16]. Зауважимо, що обсяг виробленої продукції у технопарках у декілька разів перевищує обсяг бюджетних коштів, вкладених в організацію та розвиток їх діяльності.

Отже, ІТ-індустрія – галузь, яка найдинамічніше розвивається у Білорусі, драйвер економіки країни, сфера стратегічного значення [5]. Так, у загальному обсязі ВВП Білорусі частка сектору «Інформація і зв'язок» у 2009 р. становила 2,3%, то у 2019 р. цей показник зріс до 6,2% [7, с. 101-102]. За січень – листопад 2020 р., згідно відомостей офіційної статистики, загальний експорт комп'ютерних послуг ІТ-компаній склав понад 2,2 млрд доларів, що на 107 млн доларів (18,6%) більше, у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року [1]. Продукція ІТ-сфери у Білорусі більше зорієнтована

на експорт, ніж на внутрішній ринок. Зокрема, понад 90% інноваційного продукту ПВТ реалізується на зовнішніх ринках. Разом з тим, у кооперації з галуззю перебувають різні сфери суспільного життя, насамперед, сільське господарство, промисловість, автотранспорт, освіта, сфера послуг та нерухомості, що сприяє розвитку цифровізації у Білорусі.

Зазначимо, що у Білорусі заохочується ІТ-освіта, STEM-спеціальності, обговорюється проєкт створення ІТ-вузу. «Країні потрібні програмісти» – цей меседж не лише розміщений на різних плакатах у столиці республіки, а й слугує мейнстримом на ринку праці сучасної Білорусі, великою мірою завдяки високій оплаті праці ІТ-спеціалістів, що загалом засвідчує пріоритетність ІТ-сфери для економіки країни.

Цифрові технології стрімко проникають у різні галузі білоруської економіки, зокрема, банківську сферу, промисловість, сільське господарство, торгівлю товарами і послугами через інтернет та ін. Створюються і успішно функціонують стартапи-сервіси (Cashew, Covid-Ray, EduDo), які сприяють розвитку інноваційного підприємництва у Білорусі; онлайн-платформи (Фінстер, «Голос», «Чесні люди», Сход), що об'єднують своїх прихильників, і дозволяють вести діяльність у цифровому форматі; бізнес-моделі, орієнтовані на організацію бізнесу в інтернет-просторі. Впродовж останніх років у Білорусі вдосконалилася інформаційно-комунікаційна інфраструктура, що сприяє наданню високотехнологічних послуг населенню, а також слугує основою для подальших цифрових трансформаційних процесів.

Зокрема, ще у 2003 р. була прийнята державна програма інформатизації «Електронна Білорусь» з метою формування інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та комп'ютеризації державних установ. З того часу було прийнято низку стратегій і програм, спрямованих на розвиток електронного уряду у РБ. Це дало можливість республіці ввійти у топ-40 країн з індексом готовності до електронного уряду у 2020 році, розмістившись на 38 місці [13]. Цифрові сервіси, що вводяться у рамках побудови електронного уряду, полегшують комунікацію між громадянами, бізнесом і державою.

Разом з тим, Білорусь перебуває на етапі становлення цифрової економіки, що відображено у міжнародних рейтингах. Так, у Глобальному індексі інновацій у 2020 р. країна зайняла 64-е місце, піднявшись на 8 позицій порівняно із 2019 роком. Тоді як у Глобальному індексі фінтех–2020 із 65 країн Білорусь зайняла 59-ту позицію. Динаміка спостерігається в інфраструктурі інновацій. Зокрема, країна піднялася із 60-го місця на 58-е місце. Розвиток ІКТ оцінено на 34-му місці, що більше на 3 позиції,

ніж у 2019 р. [3]. Однією із проблем для Білорусі у порівнянні із технологічними лідерами є недостатнє фінансування інноваційної діяльності, зокрема, у перших показник наукоємності ВВП перебуває на рівні 2,7–4,5%, тоді як у республіці він становить 0,5%, що загрожує технологічному відставанню при новій хвилі інновацій у зарубіжних країнах [9, с. 8]. Серед завдань, що стоять на порядку денному у цифровій трансформації Білорусі, передбачено збільшити частку ІКТ у ВВП до 7,5% до 2025 р., використовувати виробничі технології, які базуються на V і VI технологічних укладах, розвинути смарт-суспільство, технологію «розумних міст», впровадити систему точного землеробства, у тому числі безпілотні технології обробки полів, забезпечувати подальше формування єдиного інформаційного простору тощо.

Таким чином, в умовах переходу до четвертої промислової революції цифровізація стрімко проникає в усі сфери людської діяльності. Цифрова епоха формує нову систему цінностей та професійних компетенцій. У цих умовах суттєвих трансформацій зазнає економіка, яка одержала новий ресурс для поступу і зростання, зокрема, впроваджуються нові принципи роботи, застосовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що підвищують ефективність діяльності підприємств чи галузей. У Республіці Білорусь сформувалося сприятливе інноваційне середовище для цифровізації економіки: розроблена і реалізується нормативно-правова база, функціонують перспективні центри цифрових перетворень, зокрема, технопарки, цифровізуються різні сегменти економіки. Це дає можливість констатувати про позитивні тенденції у цій сфері та наявний науково-технологічний потенціал цифровізації економіки на перспективу. Подальша цифрова трансформація економіки Білорусі залежатиме, на нашу думку, від темпів та активності створення і функціонування цифрового простору, вирішення проблем, що присутні в цій сфері, а також у цілому від соціально-економічної та політичної ситуації в країні, пов'язаної із проведенням соціально-економічних реформ, збереженням сприятливого інвестиційного клімату, трансформацією політичної системи.

Література:

1. Айтишники побили рекорд по експорту услуг. URL: <https://dev.by/news/rekord-po-eksportu-it-uslug>.
2. Абсолютный рекорд за всю историю – экспорт ПВТ в 2020 году превысил \$ 2,7 млрд. URL: <https://www.belta.by/society/view/absoljutnyj-rekord-za-vsju-istoriju-eksport-pvt-v-2020-godu-prevysil-27-mlrd-432318-2021/>.

3. Беларусь заняла 64 позицию в “Глобальном индексе инноваций”. URL: <http://doingbusiness.by/belarus-zanyala-64-poziciyu-v-globalnom-innovacionnom-indekse>.
4. Государственная программа развития цифровой экономики и информационного общества на 2016-2020 годы. URL: https://www.mpt.gov.by/sites/default/files/gos_programma_2016.pdf.
5. ИТ в Беларуси. URL: <https://www.belarus.by/ru/business/doing-business/it-belarus>.
6. Концепция Государственной программы инновационного развития Республики Беларусь на 2021-2025 гг. Минск, 2020. 58 с. URL: <http://belisa.org.by/pdf/2020/GPIR.pdf>.
7. Лузгина А. Цифровая трансформация национальной экономики: вызовы и перспективы развития // Банкаўскі веснік, Сакавік. 2020. С. 100-106. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16219/1/Zbirnuk_tez_Cinnisni_orienturu_2020.pdf.
8. Макарецькая Т. Д. Перспективы развития цифровой экономики в Республике Беларусь. С. 37-39. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-razvitiya-tsifrovoy-ekonomiki-v-respublike-belarus/viewer>.
9. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 г. Минск, 2017. 148 с. URL: <https://www.economy.gov.by/uploads/files/NSUR2030/Natsionalnaja-strategija-ustojchivogo-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitija-Respubliki-Belarus-na-period-do-2030-goda.pdf>.
10. О развитии цифровой экономики Декрет № 8 от 21 декабря 2017 г. URL: <https://president.gov.by/ru/documents/dekret-8-ot-21-dekabrya-2017-g-17716>.
11. Постановление Совета Министров Республики Беларусь 2 февраля 2021 г. №66 О Государственной программе “Цифровое развитие Беларуси” на 2021-2025 годы. 61 с. URL: https://pravo.by/upload/docs/op/C22100066_1612472400.pdf.
12. Стратегия развития информатизации в Республике Беларусь на 2016-2022 годы. URL: <http://nmo.basnet.by/informatization.PDF>. 13. Электронное правительство. URL: <https://nces.by/e-government/>

Віктор ГРУШКО

*кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ПАРЕЙДОЛЬНА ІЛЮЗІЯ РИНКУ І СОЦІАЛЬНІ КОНТРАСТИ

У середині ХІХ ст. британський філософ, соціолог, економіст Джон Стюарт Мілль у своїй книзі «Принципи політичної економії» вперше почав обґрунтовувати неспроможність ринкового механізму вирішувати проблеми суспільства. Відтоді на вади ринку звертали увагу не раз. При